

Van a *Kegyelmi viszonyok. Halálnovellák* című 1986-os kötetben két novella, melynek alcíme összefüggést jelez. A *Herman, a vadőr* az első szövegváltozat, *A mesterségnek vége* a második. Herman, kinek neve sokszor idézőjelben van (mintha nem is „valós”

Olasz Sándor 75

személyről volna szó) „a csapdázás egyedülálló művésze” „utolsó mohikánként” őrzi egy ősi mesterség titkait. Áldásos tevékenysége következtében a dúvad állomány csökken, a haszonvad viszont növekszik. Egy

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Krasznahorkai László korai novelláitól *Az utolsó farkasig*

alkalommal azonban egy csapdába ejtett róka látványa teljesen kiforgatja. Az állat kínja megvilágítja egész addigi életét. Rádöbben, hogy „életét a legmélyebb tudatlanságban éle le”, s ettől a pillanattól kezdve (minthogy már nem az emberek közé tartozik) az alvó emberek otthonai elé helyez csapdákat. Igaz, komoly kételyei vannak: „ahelyett, hogy visszaállította volna »a hiányzó rendet«, netán épp saját maga kezdett teljes szétzilálásához”. Szaladozó gondolatain nem bír úrrá lenni, noha éppen erre vágyott: „újból rendet teremteni a fejvesztve menekülő szavak zűrzavarában, megállítani ezt a fenyegető omlást, feltartóztatni magában a növekvő gyöngeséget”. Mintha egyedül neki kellene tartania az összeomlani készülő világot.

A mesterségnek vége lényegében másik nézőpontból ugyanezt a történetet mutatja meg. Itt a szállodaigazgató mondja tovább a kisvárosba érkező tiszt uraknak és hölgyeknek. Valaki nagyvadak és madarak tetemével riogatja a lakosságot. Lehet, az eseménysor értelme végleg homályban marad, noha azt is tudják, hogy a háttérben egy nyugalmazott vadőr áll. A portás szerint Herman megundorodott attól, hogy „már nem szent semmi se. Se istent, se törvényt.” Mintha valami végítélet kezdődne. Az úgysiszét hull minden magától megállíthatatlan romlási folyamatában Herman lenne „a visszatartó erő, a fékezés megszállottja”.

Az utolsó farkas című kis alakú, mindössze 59 oldalas regényben (a műfaji kérdésekről később még szó esik) ugyancsak fölbukkan egy vadőr, José Miguel. Itt azonban nem az ő életfordulata kerül a centrumba. A kegyelmi állapot, a megvilágosodás, a világ láthatatlan mozdítóerőinek fölismerése itt egy volt filozófia professzornak adatik meg. Ő találkozik a furcsa esettel. Berlinben a Hauptstrasse sivatagában egy magyar kocsmárosnak magyarázza a kettős történetet, életpályája kisiklását és a hihetetlen spanyolországi meghívást. Hajdanán írt „néhány olvashatatlan könyvet, halmozottan hátrányos mondatok, nyomasztó logika, fullasztó terminológiák, sorra egymás

után, elég gyorsan kiderült, hogy a kutyának se kellene természetesen, s így neki mint filozófusnak már azelőtt befellegzett, hogy komolyan megismerték volna...” Hiábavalóság, megvetés, minden rossz és elfuserált – a

76 Krasznahorkai-világ jól ismert gondolatai között járunk. Megváltatlanság és megválthatatlanság felismerése pusztít ugyan, de meg is ajándékoz annak a pozíciónak az örömeivel, melyből a világ nem megnevezhető, hanem megszólítható. Ennek a világnak a legfontosabb jellemzője, hogy „a gondolkodásnak vége, mert vagy az a helyzet áll elő, hogy gondolkodás előtti tartalmakhoz kanyarodik vissza, és az kifejezhetetlen, vagy gondolkodás utáni tartalmakra mutat rá, de akkor is néma kell legyen, szükségszerűen, a nyelv ugyanis már nem alkalmas rá, hogy rögzíthetetlen tartalmaknak formául szolgáljon, nem szolgál többé, mert körbeért, bejárt minden elképzelhető tartományt, és elért oda, ahonnan indult, de végtelenül romlott alakban ért oda vissza...” Nincs gondolkodás, nincs filozófia. A Thomas Bernhard-i keserűség mintha egy, az 1920-as, 30-as évektől jelen lévő civilizációkritikával egészülne ki. A könyvek sem azt jelentik az ember életében, amit korábban. A beszélő azonban paradox módon a gondolkodás abbahagyása óta pillantja meg a dolgok lényegét: a létből csak a hiábavalóságot érzékeli. S ezt akkor is tapasztalja, amikor csak nézi a dolgokat.

A professzor végtelen monológjában egyrészt körvonalazódik élete nagy váltása, másrészt a spanyolországi út leírása. Ismét egy jól ismert mozzanat, a hőst utazás közben látjuk. Utazik *Az urgai fogoly, a Háború és háború, a Romblás és bánat az Ég alatt* hőse. Krasznahorkai ezekben a művekben minden bizonnyal a régi utaztató regények műfaji örökségét is tovább viszi, miközben a szöveg inkább egy intellektuális utazásként fogható föl, még ha dokumentum elemek fedezhetőek is föl. Az új könyvben egy spanyol alapítvány hívja meg a beszélőt Extremadurába, ahol teljességgel azt csinál, amit akar. Csak írjon erről a zárványként létező, következképpen ambivalens tartalmú vidékről: „ez a történelem senkiföldje, az emberi nyomornak ez az évszázados fészke elindult egy új történelem felé”. De egyelőre még kívül van a világon, de a világ hamarosan ide is betör, „mert elkárhozik minden, a természete és az emberei is”. Egy régi ökológiai cikk tanúsága szerint itt hal meg 1983-ban az utolsó farkas. Ám az utolsó farkas nem is az utolsó volt, mert utána még egy egész farkát kiirtottak. Végül két farkas marad. Tudták, mi vár rájuk, mégis maradnak, mivel „csodálatos jellem” dolgozik bennünk. Ekkor lép a történetbe José Miguel, aki a farkasoknak segít, s akinek a történetét a professzor a fejében napról-napra újraírja. Az utolsó előtti oldalon még megtudjuk, hogy az egyhangú történet végigunatkozó csapos professzort nevezi utolsó farkasnak. De ugyanilyen joggal lehet utolsó farkas a vadőr, sőt, minden olyan ember, aki a múltat nem en bloc elvetendőnek tartja. A farkas nem elpusztul, hanem meghal, meggyilkolják. Ezek a finom különbségtételek is jelzik az ember-farkas szerepcserét.

Kérdés, meddig lehet visszalépni, hol van az a képzeletbeli vonal, ami a föltörő új kizárólagosságát megállítja. Mindebből talán egyértelműen kiderül, hogy ismét talányos Krasznahorkai-kötetet vehetünk kézbe, amelynek összetett gondolati anyaga ellenáll minden egyszerűsítésnek, ugyanakkor valami tételesség mágis érzékelhető. Mintha leckét, példázatot olvasnánk, s ezt az érzésünket csak erősíti a roppant ízléses kötetterv, mely iskolai füzet címkéjét asszociálja a bordó borítón. Noha a mindennapi események démonizálása, a nyomasztó atmoszféra olyan nagy fokú, hogy eleve számúz mindenféle pedagógiai szándékot.

Valaki megszámolta, hogy a *Háború és háború* című regény mindössze 152 mondatból áll. *Az utolsó farkas* nem egyszerűen óriásmonológ, hanem a könyvecske egésze egyetlen mondat. Mintha a beszélő a nyelvbe, a körülírásba menekülne, mintha az örületig ismételve próbálná a hallgatóba, az áldozatul kiszemelt szerencsétlen csaposba, valamint az olvasóba a keserű tapasztalatot bevésni. A monotónia itt formakeresés, tükrözi a szerzőnek azt a meggyőződését, hogy az örökévalósággal csak az ismétlés köt össze bennünket. Az egy mondat hihetetlenül bonyolult ugyan, valami végtelen szöveg benyomását kelti. Azt sugallja, hogy soha sincs vége valaminek. Az író egyik nyilatkozata szerint mindez egy kimúlt, ősi rítusra emlékeztet, s szoros kapcsolatban áll a zenei érzékenységgel és képességgel. E megállapítást tovább árnyalva akár egy végtelen variációsorral kápráztató Bach-műre vagy Händel bármelyik hangépítményére gondolhatunk. Vannak írók, akiknek a műveiből, mint valami dobozból mindig ugyanazt a hangot halljuk ki. Tehát egyáltalán nem lehetetlen, hogy minden elbeszélés ugyanazon a hangon szólaljon meg. Krúdy, Márai, Mándy írásaiból ugyanaz a Krúdy-, Márai- és Mándy-hang hallható. Vannak, akik még a szerepekét játszva is követik ezt az elvet, s ez költőkre éppúgy vonatkozik (Babits, Baka István), mint prózaírókra. Mások minden megszólaláshoz újabb hangot találnak ki. Erre a regiszterkeverő módszerre Weöres Sándortól Kovács András Ferencig, Esterházy Pétertől Parti Nagy Lajosig hozható számtalan példa. A nyelvnek, nyelvbe való menekülésnek azonban mindkét változatban kitüntetett szerepe lehet. Legfőljebb a kétely szabadulhat el kisebb-nagyobb mértékben Krasznahorkaihoz hasonlóan egy másik nagy pesszimista, Borbély Szilárd így vélekedik: „a nyelv, amelyet használunk, nem tud arról, hogy a világ egészen más [...] illúziók azok a jogok, amelyekben hiszünk”. S itt a törvényt, az erkölcsöt és a jövő győzelmét említi; a kétely így nem kizárólagosan nyelvi természetű. Szerző is, hőse is tudja, hogy az alapvető kérdésekre csak a szavakon túl adható válasz, más eszközünk viszont nem lévén marad a sok szó, a sokak számára kissé körülményes nyelv, mely legfőljebb körülírja a hiányt.

A narráció monotóniát fokozó különössége, hogy a regényben közvetlenül senki nem szólal meg, mindig csak a professzor szavain keresztül halljuk a csapost, a vadórt, az alapítvány képviselőjét. Lehetséges regényhősökről

van szó, mindenki hozza a maga élettörténetét, melyből sokféle ágazó

78 történet kerekedhetne. Ám a történetek éppen csak elindulnak. Zsugorított regény, ami alakokat, eseménysorokat villant föl, de a redukció, a beszélőre koncentráció következtében végletesen lecsupaszítva. Talán nem tévedünk, ha úgy látjuk, hogy *Az utolsó farkas* egyszerre több poétikai pilléren (vers, regény, elbeszélés) nyugszik.

Oravecz Imre mondja, hogy az irodalomnak valamit állítani kell a világról. Nos, Krasznahorkai László regényében – kinek tetszik, kinek nem – több határozott állítás is megfogalmazódik. (*Magvető, Bp. 2009*)

